

Захарова Евдокия Васильевна учитель

МБОУ «Телигинская СОШ им А. А. Пахомова»

Мегино-Кангаласский район

Внеклассное мероприятие «“Киһиэхэ төрөөбүт сирэ, дойдута...”»

Кылаас:	5 кылаас
Уруок темата:	“Киһиэхэ төрөөбүт сирэ, дойдута...”
Учуутал сыала: Соруктара:	Бөлөххө үлэ сатабылларын инэри. Оҕо толкуйдуур, санарар дьобуруун сайыннарыы. -бодоруһуу сатабылларын сайыннарыы. -бэйэ- бэйэҕэ аһыныгас буолууну, көмөлөһүүнү инэри -төрөөбүт төрүт тылынан киэн туттууну иити.
Туттар тэрил:	Ноутбук, проектор, колонка, пазл.
Уруокка ханнык уэрэх сатабылларын сайыннарыыга үлэ ытытыллыахтааҕа	Бэйэни салайынар-дьаһанар сатабыл: Бэйэни хонтуруолланар. Учууталы кытта тэҥнэ үлэлээн уруок тематыгар тахсар; Уерэх сыалын эрдэ ылбыт билиитигэр уонна билбэтигэр тирэбирэн туруорар. Былааннааһын - куутуллар тумуктэн керен сыал туруорунар; учуутал туруорбут сыалынан сирдэтэн үлэлиир, септеехтук ылынар; Бэйэ үлэтин сыаналанар. Толкуйдуур. Тумук оцорор. Билэр-көрөр сатабыл: Саҥа билии ыларга баар билиитигэр тирэбирэр, туруоруллубут сыалтан керен тылынан бэйэ санаатын толору тириэрдэргэ кыһанар; ырытар, толкуйдуур; бэйэ санаатын тылынан сатаан этэр; тугу үлэлиэхтээгин былааннанар; учуутал кемете суох сорудаҕы бэйэтэ оцорор; тулалыыр эйгэтин билэ-кере сатыырга дьулууар. Бодоруһар сатабыл: кэпсэтии сиэрин тутууар; араас санаалары ылына, истэ уонна бэйэтин санаатын тириэрдэ уерэнэр; атын дьон санаатын истэр; бииргэ былааннаахтык үлэлиир; кэпсэтиигэ киирэр; тэцнээхтэрин кытта бииргэ алтыһан үлэлиир. Тус туһаайыылаах сатабыл: бэйэ үлэтиттэн астынар; үлэлиир миэстэтин сепке оцостор;
Уруокка ханнык ытык эйдэбулу инэриигэ үлэ ытытыллыахтааҕа	Оҕо тулалыыр эйгэтин билэр-керер, чугас дьонун кытта истинник бодорууар, кемелеер.

Дьарык технологическай картата

№	Х/м	Дьарык хаамыыта.	Учуутал дьарыга.	Оҕо дьарыга.	Уерэх дэгиттэр дьайыылара
1		Тэрээһин чааһа.	Оҕолор холбукаттан ойуу талан хамаандаҕа арахсаллар. Дьарык устата оноойуктарбытын отонноон толоруохпут. -Утуе кунунэн. - эьиэхэ ырыа кэьиилээх кэллибит «Киһиэхэ төрөөбүт буора, дойдута» ырыа тыаһыыр. -Бу туох туьунан ырыаний? Эһиги санаабытыгар - Ийэ дойду туохтан саҕаланарый? - Киһиэхэ төрөөбүт дойдута туох суолталаабын кэпсэтиэхпит.	Ыаҕас ойуулар. Ыйытыыга хоруйдуулар. Оҕолор санааларын суруйан дуоскаҕа иилэллэр.	Бодоруһуу кэпсэтии: сиэрин тутуһар, сахалыы санарар, бэйэни салайынар- дьаһанар сатабыл: уроукка төһө бэлэмн хонтуруолланар.
2		Актуализация.	- Оҕолоор, биьиги сурдээх улахан дойдуга олоробут. Тереебут дойдубутун теье билэргитин тургуруобун. Боппуруостарга эппиэттиэбин. 1) Аан дойдуга саамай улахан иэннээх дойду? (Арасыйа) (17233,9 км²) 2) Арасыйа киин куората? (Москва) (1547 с) 3) Европаны уонна Азияны анаардыр хайа? (Урал) 4) Саамай дириг күөл? (Байкал) (1642 м) 5) Саамай үрдүк хайа? (Эльбрус) (5642 м) 6) Саамай удахан өрүс? (Лена) (4400 км) 7) Тымныы оройо ханна бэлиэтэммитэй? (Өймөкөөн) (-71,2°С) 8) Саха Сирин саамай кыра иэннээх улууһа? (Мэнэ-Хаҥалас) (11733 км²) - Маладьыастар, бу биһиги дойдубут саамай	Оҕолор эппиэттиллэр. Сөпкө эппиэттээбит бөлөх отон ылар.	Бодорууу: араас санаалары ылына, истэ уонна бэйэтин санаатын тириэрдэ уерэнэр. Билэр-көрөр сатабыл: Саңа билии ыларга баар билиитигэр тирэбирэр.

			биллэр географическай чахчыларын набаа учугэйдик билэр эбиккит.		
3		Хартынанан үлэ	- Чэ белебунэн улэлиэхпит, белеххе улэ быраабылатын тутуабыт. Хас биирдии хамаандаба пазл бэриллэр - Ыһыах – саха норуотун түмэр, сомоболуур национальнай быраабынньыкпыт. Ыһыах кун айыылартан арчыланан алгыс ылабыт. Саха омук терут угэстэрин сиэрдэрин толоробут. - Мунха – былыр- былыргыттан саха омугун терут дыарыга. Саха кийитэ бултаан-алтаан дыиэ-кэргэнин иитэр. - Алмаас – сиртэн хостонор барба баайдаах Саха Сирэ. Сиртэн хостонор баайы септеехтук туванан дойдубут сайдар. - Сылгы, сүөһү – тыа дьонун сиэринэн терут дыарыкпытын тутуан сылгыны-сүөһүнү ииттэбит Бүтэрбит хамаанда тахсан кэпсиир. -Бу биһиги төрөөбүт дойдубутугар олохтоох омуктар төрүт угэспит, дыарыкпыт буолаллар. (отон биэрэбит)	1) Оһолор пазл таһаараллар хамаанданан 2) Ити тахсыбыт ойууларынан көрөн бэйэлэрин санааларын, тугу билэллэрин суруйаллар.	Бэйэни салайынар- дыаанар сатабыл: учууталы кытта тэһнэ улэлэбэр; уерэх сыалын эрдэ ылбыт билиитигэр уонна билбэтигэр тирэбирэн туруорар. Билэр-керер сатабыл: - туруоруллубут сыалтан керен тылынан бэйэ санаатын толору тириэрдэргэ кыһанар; ырытар, толкуйдуур.
4		Кини кимий?	- Алаас ааттаах, дойду сурахтаах диэн мээнэбэ эппэттэр. Биһиги төрөөбүт дойдубут чулуу, кизэн туттар дьоннорун төһө билэргитин тургутан көрүөбүн. Кини кимий диэн оонньууга ыһырабын. 1) Федор Кузьмич Попов – Аба дойду Улуу сэриитин кыттыылааба, сахалартан бастакы Сэбиэскэй Сойуус Геройа, Сыымахха, тереебут	Хаартысканан көрөн биллиилээх дьону таайаллар. Кинилэр дыарыктарын сырдаталлар.	Билэр-керер сатабыл: бэйэ санаатын тылынан сатаан этэр; Бодорууу: атын дьон санаатын истэр; бииргэ былааннаахтык

			дойдугар музейа баар. 2) Федор Матвеевич Охлопков - Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа, снайпер 3) Вера Кирилловна Захарова - Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа, сахалартан бастакы летчик дьахтар. 4) Алексей Неустроев, Филипп Евсеев – анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтара, Арасыйа дьоруойдара. 5) Родимир Максимов (Бурхаат) - анал байыаннай дьайыы кыттыылааҕа, Арасыйа дьоруойа. -Оҕолоор, эһиги бу билиги чулуу, кинэн туттар дьоннорбут курдук төрөөбүт дойдугутугар бэриниилээх, айылҕатын харыстыыр, үчүгэйдик үөрэнэн, үлэлээн аакытын ааттатар үлэһит дьон буолуоххут диэн эрэнэбит.		улэлиир; кэпсэтиигэ киирэр.
5		Өс хоһоонноро	Өс хоһооннор тыллара буккуллубутун сааһылыылар. 1. Дойду сурахтаах, алаас ааттаах. 2. Айыы сирэ аһаҕас, күн сирэ көндөй. 3. Өтөх төнүргэстээх, сурт кэриэстээх. 4. Уулаах көрдүгэннэ көтөр түһэр, оттоох алааска ынах мэччийэр. 5. Биликпин ыйаабыт сирим. - Оҕолоор, билигин оноойуктаах отоннорбутун ааһыаһын? Маладьыастар Ити курдук отонноотоххо оноойук туолар диэн ес хоһоонугар этиллэрин курдук билиигитин ханаппыккыт буолуо диэн эрэнэбин.	оҕолор хамаанданан сааһылыылар.	Билэр-керер сатабыл: бэйэ санаатын тылынан сатаан этэр; Бодорууу: атын дьон санаатын истэр; бииргэ былааннаахтык улэлиир; кэпсэтиигэ киирэр.
6.		Тумук.	- Дьарык сабаланыыта «Ийэ дойду туохтан	Оҕолор хоруйдара.	Бэйэни салайынар-

		сабалаанарый?” диэн сабабалаан кербуппут. Ол санааларбыт тэннээн керуебун. (дуоскаҕа баар этиилэринэн тумук оноруу) -Бу этиллибити барытын туох сомоҕолууруй? Тереебут дойду сабалаанар алаба дьиэбититтэн, уунэр -сайдар оскуолабытыттан, киэн туттар чулуу дьоммутуттан, барба баайдаах куех айылбабытыттан. Хас биирдиигит тереебут дойдугутун харыстаан-таптаан диэн алгыс тылбытын аныбыт. Аныгыс керсуеххэ диэри.		дьабаанар сатабыл: сыаналанар, тумук оцорор. Тус туьаайыылаах сатабыл: бэйэ улэтиттэн астынар.
--	--	---	--	---